

Athanasios Semoglou

Borba životinja u sakralnom ozračju Bizanta nakon ikonoklazma i njezine euharistijske reference

Iako se činilo da je podrijetlo teme borbe životinja bilo dobro utemeljeno u istraživanjima Willya Hartnera i Richarda Ettinghausena (1964.) te Tamare Talbot-Rice (1975.), njezin se simbolizam pokazao još uvijek kompleksnim i otvorenim pitanjem. Složit ćemo se s mišljenjem H. Maguirea (2001.) koji razlikuje dva razdoblja na koja se odnosi vizualni i simbolični kontekst kompozicije: razdoblje kasne antike i razdoblje nakon ikonoklazma. Prema Maguireu, motiv nasilja životinja ima talismansko svojstvo, stečeno iz snage zaštitnika, što je objašnjeno smještajem kompozicija na crkvenim nadvratnicima. Doista, motiv borbe životinja povećava učestalost pojavljivanja u skulpturalnom ukrašavanju crkava, osobito od 9. stoljeća. Vrlo rijetko i samo u dalekim provincijama Istoka, kršćanska umjetnost, smatrana marginalnom, nudi izvanredne, naslikane prikaze borbe životinja, kao na primjeru u crkvi Betä Maryam u Lalibeli u Etiopiji (kraj 12.– početak 13. st.).

Važnost jedne takve teme, uzete iz popisa životinja, u dekorativnom programu jedne crkve ima dvojako značenje: ornamentalno i simbolično. Ako je prva funkcija realna, nametnuta dinamičnim i dramatičnim karakterom prikaza, koji ilustrira trenutak hvatanja plijena, istovremeno životan i nasilan, druga zahtijeva najprije objašnjenje, a zatim interpretaciju. Pitanja bi trebala biti sljedeća:

- a. Na koji se način utvrđuje simboličan karakter prizora?
- b. Koji bi mogli biti razlozi koji opravdavaju simbiozu jedne sakralne kompozicije s jednim nagonskim prizorom, kao što je borba životinja?

Istraživači često izravno prelaze na pitanje interpretacije prizora smatrajući očiglednom njegovu simboliku u sakralnom prikazivanju. Vjerujemo da nam je u razumijevanju simboličnog vida kompozicije, nakon krize ikonoklazma, pridonijelo njihovo mjesto u crkvenom ukrašavanju. U većini slučajeva, blizina životinjskih tema i prostora svetišta – bilo u unutrašnjosti crkve ili na vanjštini – čini dokaz ipso facto njihovog simbolizma. Upozoravamo ovom prilikom na brojne primjere pluteja, vijenaca i arhitrava koji su tvorili ili još uvijek tvore oltarne ograde brojnih crkava Konstantinopola, Soluna, Atene, Arta kao i crkve u Skripou u Beotiji (873), koja predstavlja poseban primjer.

Za razumijevanje simboličnog sadržaja kompozicije držimo značajnom homiliju Hesihiusa, svećenika i didaskala crkve u Jeruzalemu, iz prve polovice 5. stoljeća. Riječ je o V. homiliji u čast svete Marije, koja je donešena upravo nakon koncila u Efezu. Homilija završava hvalospjevima u čast utjelovljene Riječi i njene uloge u rasporedu Spasenja. U tekstu, Riječ je izjednačena s hranom života, stvarnom boli, gozdom svjetlosti, hranjenjem radosti kojima će ljudi, vodeći zvjerski život, priskočiti kao izgubljena stoka. U euharistijskim navodima o utjelovljenoj Riječi koja tvori hranu ljudima, zvijeri su točno određene; one spasenja pomirljive su sa svetišnim prostorom, gdje ih i nalazimo. Tekst nudi teorijsku podlogu potrebnu kako bi se shvatio vizualni sadržaj prikaza divlje zvijeri (lav, orao), koja muči dobru i nevinu životinju (janje, zec ili jelen). Usprkos tome, sama priroda životinja, koje sudjeluju u borbi, nije opravdavala čitanje alegorije borbe dobra i zla u tom prikazu, pretpostavku koju je predložio već Anastasios Orlandos. Naše se tumačenje poklapa s onim Sheile D. Campbell, koja pokušava mir životinja, poznatu temu na mozaičkim podovima ranokršćanskih crkava, interpretirati u liturgijskom kontekstu, koji se odnosi na obred krštenja. Prema tome, izbor borbe životinja u post-ikonoklastičkom skulpturalnom ukrašavanju crkve teži naglasiti, novim ikonografskim inačicama, vrijednost Inkarnacije i njenih spasonosnih posljedica.

Prijevod s francuskoga: Barbara Španjol-Pandelo